

Сапна Ганна-Марія Миколаївна
аспірант кафедри соціології та політології НТУ «ХПІ»

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті професійна орієнтація розглядається, як система соціально-економічних, психолого-педагогічних та методико-фізіологічних заходів, характеризуються основні напрями цієї роботи, та визначається коло проблем в профорієнтаційній роботі з молоддю.

Ключеві слова: професійна орієнтація, професійна просвіта; професійна консультація; професійний відбір і професійний підбір; професійна діагностика; професійна адаптація; професійна активізація; професійне виховання.

Після закінчення школи багато молодих людей професійно не визначились. Наукові дослідження з педагогіки та психології, соціології та економіки переконують, якщо професія обрана людиною за власним покликанням, особистісними нахилами та здібностями, то її праця є джерелом натхнення, приносить задоволення і радість, а також найбільшу користь суспільству. В нашому суспільстві існує дисбаланс між професійними намірами молоді і попитом на ринку праці. Зазначене вказує на застосування нових прогресивних методів профорієнтаційної роботи з молоддю та вимагає відновлення посад спеціалістів-профконсультантів, психологів, соціальних працівників, які можуть надавати допомогу в питанні професійного самовизначення; розгортання мережі державних агенцій, відділів профінформації та профорієнтації.

Зазначимо, що проблемі формування готовності до вибору професії і майбутньої трудової діяльності присвячено чимало філософських, соціологічних та психологічних досліджень К.А. Абульханової-Славської, Ю.С. Алферова, С.Я. Батишева, Л.П. Буєвої, Ф.І. Іващенко, Д.А. Кікнадзе, Є.О. Климова, Я.Л. Коломинського, А.Т. Короткевича, Г.С. Костюка, Б.Ф. Ломова, В.О. Моляко, В.Н. Мясіщева, В.О. Полякова, Д.Н. Узнадзе, В.В. Чебишевої та інших. Загальним проблемам профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю, питанням професійного самовизначення присвячено роботи Л.А. Йовайши, Є.О. Клімова, Є.Г. Костяшкіна, М.В. Левківського, Г.Є. Левченка, В.М.

Мадзігона, Є.М. Павлютенкова, А.Д. Сазонова, В.Д. Симоненка, М.М. Скаткіна, М.П. Тименка, Д.О. Тхоржевського, Б.О. Федоришина, С.М. Чистякової, М.С. Янцура та ін.

Професійна орієнтація являє собою систему соціально-економічних, психолого-педагогічних та методико-фізіологічних заходів, спрямованих на забезпечення активного, свідомого професійного самовизначення та трудового становлення особистості з урахуванням своїх можливостей та індивідуальних особливостей і кон'юнктури ринку праці для повноцінної реалізації в професійній діяльності [1]. Профорієнтація є самостійною галуззю знань, але формується на основі педагогіки, психології, соціології, економіки, філософії, медицини, права. Отже, профорієнтація має економічну, медико-фізіологічну, психолого-педагогічну, соціальну функції. Економічна функція означає покращення якісного складу робітників, підвищення продуктивності праці, економію робочого часу. Медико-фізіологічна функція - це реалізація вимог до здоров'я, необхідних для виконання роботи. Психолого-педагогічна полягає у виявленні та формуванні інтересів підлітка, допомога йому у пошуку професії, яка відповідає його можливостям, визначенні умов ефективного управління професійним самовизначенням учнів. Соціальна функція профорієнтації сприяє активній соціалізації підлітків, бо передбачає процес засвоєння ними відповідної системи знань, які дають змогу здійснити соціально-професійну діяльність [2].

Професійна орієнтація визначається як наукова практична система підготовки особистості до свідомого професійного самовизначення. Цим визначенням особистість вводиться в центр процесу професійної орієнтації, стає суб'єктом профорієнтаційної діяльності - використовує засоби професійної орієнтації для підготовки до свого власного й самостійного професійного самовизначення. Займаючи позицію суб'єкта професійного самовизначення, особистість відходить від позиції об'єкта впливу з боку суспільства, державних і громадських організацій щодо вирішення своєї професійної долі, перестає служити об'єктам програмування ззовні. Суспільство в даному разі має сприяти пошуковій діяльності особистості, а не обмежувати цю діяльність вирішенням замовного завдання.

Головною метою профорієнтаційної роботи є сприяння специфічними методами посиленню конкурентоспроможності працівника на ринку праці та досягнення ефективної зайнятості населення. Крім того, важливими завданнями профорієнтації є виховання у молодих людей любові до різних видів праці, створення умов для продуктивної праці та перевірки на практиці своїх здібностей, вивчення, формування та розвиток інтересів, нахилів та здібностей молодих людей, ознайомлення їх з найбільш

поширеними професіями та професіями, які найбільше відповідають інтересам молоді тощо[3].

Професійна орієнтація являє собою цілісну систему, яка складається із взаємопов'язаних компонентів, з'єднаних спільною метою та єдністю управління: професійна просвіта; професійна консультація; професійний відбір і професійний підбір; професійна діагностика; професійна адаптація; професійна активізація; професійне виховання[4].

Професійна просвіта передбачає надання молоді певної сукупності знань про особливості різних професій, умови правильного вибору однієї з них; виховання позитивного ставлення молоді до різних видів професійної та громадської діяльності; формування мотивованих професійних намірів, в основі яких лежить усвідомлення соціально-економічних потреб суспільства та психофізіологічних особливостей особистості. Професійна просвіта у свою чергу включає професійну інформацію, професійну пропаганду та професійну агітацію. Ці елементи також внутрішньо зв'язані між собою. Їх мета – надання молоді певного кола даних про найбільш поширені професії, інформування про способи та умови оволодіння ними, пропаганда суспільної значимості тих професій, у яких в даний час відчуває гостру потребу суспільство.

Професійна консультація – науково організована система взаємодії профконсультанта і особи, яка потребує допомоги, на основі вивчення індивідуально-психологічних характеристик, особливостей життєвої ситуації, професійних інтересів, нахилів, стану здоров'я особи та з урахуванням потреб ринку праці. Професійна консультація має на меті встановлення відповідності індивідуальних психологічних та особистісних особливостей специфічним вимогам тієї чи іншої спеціальності. Професійна консультація у школі здійснюється в тісному зв'язку з професійною психодіагностикою (тобто, вивченням особистості з метою профконсультації) та професійним підбором (тобто рекомендацією молодій людині професії чи сфери діяльності, яка йому найбільше підходить).

Професійний підбір – система профдіагностичного обстеження особи, спрямована на визначення конкретних професій, найбільш придатних для оволодіння ними конкретною людиною. Професійний підбір носить організуючий характер, його метою є виявити і оцінити індивідуальні особливості людини, які й визначають її придатність до однієї, або кількох професій.

Професійний відбір – система профдіагностичного обстеження, спрямованого на визначення ступеня придатності особи до окремих видів професійної діяльності згідно з нормативними вимогами. При цьому, якщо у претендента на даний вид професії

з'ясовується відсутність хоча б однієї професійно важливої якості, йому відмовляють у працевлаштуванні. Таким чином, професійний відбір носить констатуючий характер і передбачає вирішення питання про придатність чи непридатність до професії тієї або іншої особи у формі “придатний”-“непридатний”. Професійний відбір, як правило, здійснюється поза школою у спеціальних лабораторіях і переважно по професіях, які пов'язані з умовами праці максимальної складності.

Варто розрізняти профвідбір і профпідбір. При проведенні профвідбору підбирають найбільш відповідну даній професії особистість, тобто йдуть від професії до особистості, а при профпідборі підбирають відповідну даній особистості професію, тобто йдуть від особистості до професії. Профвідбір і профпідбір треба проводити з допомогою психологів, фізіологів, медиків [5].

Професійна діагностика. Її метою є вивчення особистості молодої людини з метою профорієнтації. В процесі профдіагностики вивчають характерні особливості особистості: ціннісні орієнтації, інтереси, потреби, нахили, здібності, професійні наміри, професійну спрямованість, риси характеру, темперамент, стан здоров'я. У школі існують лише окремі елементи попередньої діагностики з метою профконсультації, і у цьому випадку профдіагностика є складовою профконсультації.

Професійна адаптація – комплексна система заходів, покликана сприяти процесу пристосування особи до психологічних і організаційно-технічних особливостей професійної діяльності на виробництві, нового соціального оточення, умов праці, успішному професійному становленню працівника. Успішність професійної адаптації – один із головних критеріїв правильного вибору професії, оцінка ефективності усієї профорієнтаційної роботи. Успішна професійна адаптація характеризується збереженням та подальшим розвитком нахилів до конкретної професійної діяльності, співпадінням суспільної та особистісної мотивації праці [6]. Професійна адаптація здійснюється в єдності із соціально-психологічною. Соціально-психологічна адаптація полягає у пристосуванні молодої людини до правил поведінки, які існують в конкретній соціально-професійній групі. Сюди входить знайомство із цілями і задачами колективу, його традиціями, відносинами між керівництвом і підлеглими, з критеріями оцінки діяльності працівника та ін.

Професійна активізація (розвиток інтересів і здібностей особистості в різних видах професійної діяльності) складається з таких важливих елементів, як виховання і формування професійних інтересів, виховання поваги до даної професії, любові до праці, психологічної готовності до роботи. Проте для ефективності даної діяльності особливу увагу слід звертати на індивідуальну роботу з молодою людиною: необхідно

кожному знайти певне заняття, яке максимально відповідає його особистісним якостям і можливостям.

Професійне виховання молоді є одним із головних компонентів системи профорієнтації. Під професійним вихованням розуміється виховання у молоді професійно важливих якостей особистості. При цьому професійні інтереси повинні переростати у відповідні спрямування, нахили, ідеали та покликання. Професійне виховання повинне стати невід'ємною частиною навчального процесу і починатись вже у молодших класах [5].

Сьогодні профорієнтаційна робота в середніх загальноосвітніх школах України здійснюється згідно з Положенням про професійну орієнтацію молоді, яка навчається, яке було затверджено у 1995 році. В ньому зокрема зазначається, що професійна орієнтація повинна здійснюватися всіма закладами освіти на всіх ступенях навчання. Слід зазначити, що ця частина Положення практично не виконується професійно-технічними та вищими навчальними закладами. В ряді вищих навчальних закладів України створено структури, які, судячи з їх назви (наприклад Інститут довузівської підготовки та професійної орієнтації) повинні здійснювати профорієнтаційну роботу, але де-факто вони основні зусилля зосереджують на підготовки абітурієнтів до складання вступних іспитів до ВНЗ. Відповідно до згаданого Положення у загальноосвітній школі професійну орієнтацію повинні здійснювати практичні психологи, вчителі-предметники, класні керівники, викладачі, майстри виробничого навчання, вихователі, керівники гуртків, бібліотекарі, методисти, медичні працівники тощо. Пунктом 15 Положення передбачено введення посад практичних психологів-профконсультантів або методистів з профорієнтації до штатного розкладу середніх загальноосвітніх навчальних виховних закладів та міжшкільних навчально-виробничих комбінатів. На жаль, на практиці ця частина Положення про професійну орієнтацію молоді, як правило, не виконується. Щодо кадрового забезпечення профорієнтаційної роботи з школярами, то воно сьогодні не здійснюється на належному рівні. Педагогічні вищі навчальні заклади припинили підготовку методистів з профорієнтаційної роботи, а курси з теорії та методики профорієнтаційної роботи у переважній більшості педагогічних ВНЗ сьогодні не викладаються [2, 7].

Таким чином, основними характерними труднощами профорієнтаційної роботи з молоддю є відсутність єдиної наукової системи профорієнтаційної роботи у школі; низький рівень відповідного матеріально-технічного та інформаційно-методичного забезпечення; відсутність чіткої взаємодії різних учасників профорієнтаційного процесу (органів працевлаштування, народної освіти, охорони здоров'я та ін.);

недостатня профорієнтаційна підготовка педагогічних працівників; відсутність спеціалістів-профорієнтологів у штатах загальноосвітніх шкіл та інших навчальних закладів; відсутність педвузів, які б готували спеціалістів-профорієнтологів для школи; профорієнтаційні заходи, як правило, розраховані на середнього учня, відсутній індивідуальний, диференційований підхід до особистості; використовуються, головним чином, словесні, декларативні методи, без надання можливості кожному спробувати себе в різних видах діяльності; втрата інтересу та довіри до профорієнтаційних заходів з боку батьків та учнів; низький рівень інформації про потреби суспільства в кадрах.

Література

Література

1. Грицанов А.А. Социология: Энциклопедия / Грицанов А.А., Абушенко В.Л., Евелькин Г.М., Соколова Г.Н., Терещенко О.В. — Мн. : Книжный Дом, 2003. — 1312 с.
2. Закатнов Д.О. Професійна орієнтація молоді: стан і проблеми професійної орієнтації / Закатнов Д. О. // Все для вчителя: Інформаційно-практичний бюлетень. виховання. — 2009. — № 7/8. — С. 35—38.
3. Боровський А.Б. Система методов профессиональной ориентации. Кн.1. Основы профессиональной ориентации: Учеб.-метод. пособие / Боровський А.Б., Потапенко Г.М., Щекин Г.В. — К. : МЗУУП, 1993 — 164 с.
4. Захаров Н.Н. Профессиональная ориентация школьников / Захаров Н.Н. — М. : Просвещение, 1988. — 265 с.
5. Захаров Н.Н. Профессиональная ориентация школьников / Захаров Н.Н. Симоненко В.Д. — М. : Просвещение, 1989. — 324 с.
6. Калугин Н.И. Профессиональная ориентация учащихся / Калугин Н.И., Сазонов А.Д., Симоненко В.Д. — М. : Просвещение, 1983. — 289 с.
7. Положення про організацію професійної орієнтації населення. Міністерство праці та соціальної політики України. Наказ № 27/169/79 від 31.05. 1995.